

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verslagen

«Stelt u zich voor ...»

Verslag van

Formlessness — Deformation,
transformation [Basel, 21-24 maart 2013]

ROGER BORATH

«... het is kort voor vier uur in de ochtend. Het centrum van Basel staat vol met wachtend publiek, laten we zeggen honderdduizend man. Op de straten staan kleinere en grotere groepjes klaar met trommels en piccolo's, gekleed in kostuums met groteske maskers, grote, felgekleurde lampions met zich meedragend. Klokslag vier uur gaat het licht uit in de stad en wordt de scenerie verlicht door de schemeringen van de lampions. De menigte begroet dit vurig verbeide moment van transformatie van vorm, tijd en wet met een genotvol «aaah». Alle gemaskerde groepjes beginnen, dezelfde mars spelend, door de straten en steegjes te trekken. De «Morgestraich» is begonnen.»

Nadat Franziska Ylander (Zweden), de voorzitter van het organisatiecomité, bij de opening van het zesentwintigste congres van de European Psychanalytical Federation (EPF) dit beeld had opgeroepen, kwam een groep van vier tamboeren en zes piccolospelers op in de grote zaal van het congresgebouw en speelde vijf minuten lang de klanken van de Basler Fasnacht, de Bazelse versie van carnaval. Een prachtig begin voor het congres met de titel *Formlessness — Deformation, transformation*.

Omdat ik uit Basel kom was de opening voor mij een warm thuiskomen, met klanken die al mijn hele leven bij mij zijn. Tegelijk besepte ik dat een karakteristiek van de Morgestraich ervaarbaar gemaakt wordt die

de ervaring als geheel van de Morgestraich zelf niet kan benaderen. Zo bezien illustreerde deze opening de thematiek die vanuit diverse invalshoeken op het congres benaderd en onderzocht werd: het spanningsveld tussen een directe ervaring en een representatie.

Voordat ik enkele hoogtepunten van het congres de revue laat passeren wil ik stilstaan bij een ander aspect van deze opening. Ze laat misschien ook iets zien van het Zwitserse karakter. Alexander Moser (Zwitserland) heeft dit aangehaald in zijn korte samenvatting van de geschiedenis van de psychoanalyse in Zwitserland, een tekst die bij de congresinformatie gevoegd was. Hij beschrijft hoe de psychoanalytische beweging in Zwitserland een vroege start kende. Reeds in 1907 werd de eerste analytische groep opgericht. Maar het aanvankelijke enthousiasme veranderde snel in ambivalentie. Menig Zwitsers analyticus ging steeds meer zijn «eigen weg». Alexander Moser werpt de vraag op of de Zwitsers een historisch gevormde neiging hebben om hun eigen weg te kiezen, het individualisme op veel niveaus prefereren en met achterdocht reageren op grotere bewegingen en zodoende het federalisme, regionalisme en individualisme perfectioneren. Volgens mij heeft hij een punt. De opening van het congres kan onder meer gezien worden als manifestatie van deze neiging tot regionalisme in de keuze voor een typisch Bazelse in plaats van een Zwitserse traditie als inlijsting.

De organisatie was zeer blij zeshonderd deelnemers te mogen begroeten, onder wie negennegentig kandidaten. Naast een uitgebreid programma van lezingen en seminars werden twintig individuele papers gepresenteerd.

Na de opening werd de draad van het congres opgepakt door Laurance Kahn (Frank-

rijk). Zij wees op het feit dat alles wat de patiënt ons kan mededelen en alles wat wij kunnen opnemen reeds transformaties heeft ondergaan, en dat de transformatieve processen tegelijk een directe toegang belemmeren en de enige toegangsweg zijn tot het onbewuste, verdrongen, traumatische. Zij stelde de vraag of wat in zijn oorspronkelijke vorm niet door ons gekend kan worden daarom vormloos moet zijn. En zij attendeerde op het gegeven dat door censuur en *Nachträglichkeit* ook elke gevalsrepresentatie gedeformeerd en getransformeerd wordt.

Joachim Kuchenhoff (Zwitserland/Duitsland) stond stil bij de verandercyclus in de psychoanalyse, die bestaat uit deformatie, vormloosheid en formatie. Eerst vindt een deformatie plaats van de bestaande manier van psychisch functioneren, dan volgt de fase van vormloosheid en ten slotte de formatie van een nieuwe psychische structuur door integratie van onbewuste factoren. Regelmatig werd in lezingen verwezen naar Winnicotts uiteenzettingen over het vormloze. Dit was ook het vertrekpunt voor Jan Abram (Engeland). In een integrerende samenvatting en voortzetting van Winnicotts denken legde zij onder meer uit dat het deze vormloze ongeïntegreerde toestand is waarin creativiteit en een gevoel van een echt zelf (‘sense of self’) gevonden kunnen worden. Zij meent dat Winnicott in de poging deze vormloze ervaring aan de patiënt aan te bieden te ver is gegaan, in die zin dat hij door meerdere uren durende sessies de rol van de begrenzing, ofwel de vader, enigszins uit het oog is verloren. Abram beschouwt de begrenzing als een onmisbare factor voor de mogelijkheid van de patiënt om het aangeboden vormloze te kunnen gebruiken. Zij ziet daarom een driedovoudige opgave voor de analyticus: het aanbieden van de ervaring van vormloosheid (de moeder als omgeving), het overleven van projecties (objectmoeder) en het bieden van een vaste setting (de vader). Dit jaar bleek het zeer de moeite waard om zondag vroeg naar de plenaire lezing te

komen. Rudi Vermote (België) presenteerde zijn paper *The undifferentiated zone of psychic functioning — An integrative approach and clinical implications*. Hij stelt een model voor met drie zones van psychisch functioneren. De meest basale is de zone van het totaal ongedifferentieerde functioneren, waar geen gedachten of woorden bestaan. De middelste zone is de plek van droomgedachten (droomgedachten, fantasieën). De bovenste is de zone van gedachten (logisch denken of redeneren). Ter illustratie beschreef hij wat vormloosheid in elk van de drie zones betekent en legde verbanden met het werk van vooraanstaande analytici. Vormloosheid in de zone van logisch denken is het controleverlies. Hij noemde de aanpak van Fonagy als voorbeeld van werken in deze zone. Vormloosheid in de zone van droomgedachten is het traumatische. Hierbij horen het werk van de vroege Bion, Bollas en Ferro. Het vormloze in de ongedifferentieerde zone is het ‘life giving’ van Milner. Hier situeerde hij auteurs als Milner, Winnicott, de late Bion en de late Lacan. Rudi Vermote stond nog stil bij de transformatieprocessen in deze zones, met bijzondere aandacht voor transformatie in de ongedifferentieerde zone. Hij noemde hierbij recente bevindingen uit de neurowetenschappen en oude bevindingen vanuit het boeddhisme en maakte verbindingen met de Griekse mythologie en filosofie. Het congres werd afgesloten met de uitnodiging door de voorzitters van de twee Italiaanse verenigingen, Antonino Ferro en Jorge Canestri, voor het EPF-congres 2014, dat zal plaatsvinden in Turijn. Het thema zal zijn: ‘Ruptures’. Ik heb genoten van de locatie en organisatie van het congres. Het meest leerzame voor mij was overigens de deelname aan de *pre-conference workshops*. Vergeleken met het congres van afgelopen jaar in Parijs was het thema ruimer, met als gevolg dat de bijdrages inhoudelijk veel meer diversiteit kenden. Dit sprak mij minder aan omdat het geheel bij mij een wat vormloze indruk achterliet.